שבתחילה אַקְרוּב עוֹמֶר וַהֲדַר אָכוֹל – ורק אחר כך הותרה התבואה החדשה ויכלו לאכול ממנה. אולם כשנכנסו לארץ, והחל לנהוג איסור חדש מיד, לא יכלו לאכול ממנה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שכל ממצוה שנאמר בה 'מושב' אינה נוהגת אלא לְאַחַר יְרוּשָּׁה וִישִׁיבָה, ולדבריו איסור חדש שנאמר בו 'מושב' לא נהג אלא לאחר ירושה וישיבה, מדוע המתינו מלאכול מהתבואה החדשה עד למחרת יום טוב וְנֵיכוֹל לְאִלְתַּר – שיאכלו ממנה מיד כשנכנסו. מתרצת הגמרא: הסיבה שלא אכלו ממנה אלא ממחרת יום טוב, משום שלֹא חֲווּ צְרִיכֵי, כיון שנשאר להם מהמן שירד במדבר, ורק לאחר שפסק החלו לאכול מתבואת הארץ. הגמרא מוכיחה שאכן בכניסת בני ישראל לארץ היה להם עדין מן בכליהם: דִּכְתִיב (שמות טז לה) 'וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בֹּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת, אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן'. ארץ נושבת היא ארץ ישראל, וקצה ארץ כנען הוא עבר הירדן. ולכאורה ישנה סתירה בפסוק, שכן אִי אִפְּשָׁר לוֹמַר שאכלו מן המן 'עַד בּוֹאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת', כיון שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אחר כך שאכלו ממנו עד שבאו 'אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן'. וְגַם אִי אִפְּשָׁר לוֹמַר שאכלו מן המן עד שבאו 'אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן', שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר 'עַד בּוֹאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת'. הָא כֵּיצַד – אם כן כיצד מתיישבים הדברים. אלא בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה, וּבמיתתו פָּסַק הַמָּן מִלֵּירֵד, וְהָיוּ בני ישראל מִסְתַּפְּקִין [־אוכלים כדי סיפוקם] מֵהֶן בְּכֵלֵיהֶם משבעה באדר וְעַד שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. ותחילת הפסוק מדבר על הזמן שהיה המן בכליהם, ['ארבעים שנה'], ואילו סופו מדבר על התקופה שבה ירד המן ['קצה ארץ כנען'].

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין תקופת ירידת המן. תַּנְיָא אִידָךְ – שנינו ברייתא נוספת בענין, נאמר בפסוק (שמות טז לה) 'וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה', ויש להקשות וְכִי אַרְבָּעִים שָׁנָה אָכְלוּ, וַהֲלֹא רַק אַרְבָּעִים שָׁנָה חָסֵר [־פחות] שִׁלִּשִׁים יוֹם אָכְלוּ, שהרי המן התחיל לרדת בשנה הראשונה לצאתם ממצרים בט"ז באיר, ואכלו ממנו עד ט"ז בניסן כאמור לעיל. אֶלָּא לוֹמַר לְךָ – מכאן אנו למדים, שהעוּגוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם טָעֲמוּ בָּהֶם טַעַם מָן, ולפיכך התקופה שאכלו בה את המן נחשבת כבר משעה שיצאו ממצרים. הגמרא מביאה ברייתא המוכיחה את מה שאמרה לעיל, שבשבעה באדר מת משה. תַּנְיָא אִידָךְ, בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד. מַנַּיִן שֶׁבְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד ה) 'וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב', וּכְתִיב (שם ח) 'וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם'. וּכְתִיב (יהושע א א) 'וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן' וגו', וּכְתִיב (שם ב) 'מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה' וגו' אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל'. וציווי זה נאמר ליהושע רק לאחר שכלו שלושים ימי בכי אבל משה, וּכְתִיב שבאותו היום הכין יהושע את העם לעבור את הירדן, וציוה את שוטרי העם (שם יא) 'עִבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים (תעברו) אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן'. דהיינו, ביום השלישי מציווי השי"ת תעברו את הירדן. וּכְתִיב (שם יט) 'וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן'. מעתה צֵא מֵהֶן – מי' בניסן שבו עברו את הירדן, שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה יָמִים לְמַפְרֵעַ – שלושים ימי אבל משה ושלשה ימים שהכינו צידה לדרך, הרי ז' אדר, הָא לָמַדְתָּ – נמצאת למד שֶׁבְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה. וּמַנַּיִן שֶׁבְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר ביום מיתת משה, שדיבר אל בני ישראל (דברים לא ב) 'וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבֹא', ויש לדייק בפסוק שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר 'הַיּוֹם', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'הַיּוֹם', אלא כך אמר משה ביום זה נשלמו ימי ושנותי, שביום זה נולדתי וביום זה אמות, מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְמַלֵּא [־ומשלים] את שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל הַצַּדִּיקִים, מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג כו) 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא'. ומכיון שידענו שמשה מת בז' באדר כפי שכבר הוכיחה הברייתא, מוכח אפוא שאף נולד בז' באדר.

במשנה שנינו שהערלה והכלאים נוהגים בין בארץ ובין בחוץ לארץ, והחדש נחלקו בו חכמים. הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדינים אלו. תַּנְיָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכִנִיסָתָן לָאָרֶץ, חדש ערלה וכלאים. וְנוֹהֲגוֹת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְהוּא הַדִּין – מדין קל וחומר יש לומר שֶׁנִּינְהֲגוּ [ערלה וכלאים] בארץ ובחוץ לארץ. שכן וּמַה חָדָשׁ שהוא איסור קל, שֶׁהֲרֵי אֵין אִיסּוּרוֹ אִיסּוּר עוֹלָם – התבואה שנאסרה באיסור חדש אינה אסורה לעולם אלא רק עד ט"ז בניסן, וְעוֹד, שֵׁאֵין אִיסּוּרוֹ אִיסּוּר הֲנָאָה – אינו אלא איסור אכילה ומותר בהנאה. וְעוֹד שֵׁשׁ הֵיתֵר לְאִיסּוּרוֹ – אף בתוך זמן האיסור יתכן והתבואה תהיה מותרת באכילה, כלומר ביום ט"ז בניסן לאחר שיקרב העומר, ואף על פי כן נוֹהֵג איסורו בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ. כל שכן איסור כִּלְאַיִם, שֶׁאִיסּוּרָן הוּא אִיסּוּר עוֹלָם שאינו ניתר לאחר זמן, וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר הֲנָאָה – יש כלאים שהם אסורים אף בהנאה, וְאֵין הֵיתֵר לְאִיסּוּרָן – לאחר שחל עליהם איסור שוב אינם ניתרים לעולם, אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּנְהֲגוּ בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ. וְהוּא הַדִּין לְעֶרְלָה בְּשָׂתַיִם – אף איסור ערלה בחוץ לארץ נלמד מאיסור חדש בקל וחומר זה, אלא שאיסור ערלה חמור יותר מאיסור חדש רק לגבי שני דינים מהשלושה שהביאה הברייתא, שאיסורו איסור הנאה הוא, וגם אין לו היתר בתוך שלוש שנות איסורו. אבל אין איסורו איסור עולם, שהרי פירות האילן שיגדלו לאחר שלוש שנים מותרים באכילה ובהנאה.

רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן חולק על אביו ואוֹמֵר,

אגרות קודש

ב"ה, יג ניסן, ה'תשכ"א

ברוקלין, נ.י.

מר צבי שי' גת

שלום וברכה!

אחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו ממקום משרדו החדש בסנגל, ובהתענינות קראתי על דבר פרטי עבודתו שם. תקותי אשר בכל מקום שמבקר, אם נמצאים שם אחינו בני ישראל, ולכאורה אין לך מדינה ועיר שאין שם מבני ישראל, משתדל להפגש אתם ומזכירם ומעוררם ומעודדם על גזע צור מחצבתם, וכו' וכו'. והרי לא תמיד יודעים אנו בפעולותינו בעולם הזה מהו העיקר, עד שאפשר הדבר שמסבב הסיבות גורם לכמה סיבות ופעולות וענינים בשביל מאורע אחד, פגישה אחת ופרט אחד. ורואים זה גם בסדר הטבע הסובב אותנו, ולדוגמא בעולם הצומח, הרי ההפרי' הבאה על ידי אבק הזרע הנפוץ בכמה מליונים, רק אחדים מהם מפריחים ומצמיחים, ועל דרך זה גם בנוגע לגרעינים וזרעים וכו'.

המשך בעמוד קפז

כָּל מִצְוָה שֶׁנִּצְטַוּוּ עליה יִשְׂרָאֵל לקיימה קוֹדֶם כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ, דהיינו כל מצוה שהיא חובת הגוף ואינה תלויה בקרקע, הרי היא נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אבל מצוה שהצטוו לקיימה לְאַחַר כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ, דהיינו כל מצוה שהיא חובת קרקע, אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ. חוץ מִן מצות הַשְּׁמָטַת כְּסָפִים [שמיטת החובות בסוף שנת השמיטה], וּמצות שִׁילּוּחַ עֲבָדִים [שחרור עבדים עברים בהגיע היובל], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם לקיימם רק לְאַחַר כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ, מצוותן נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. נמצא לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, שאיסור חדש שנצטוו עליו רק לאחר כניסתם לארץ [כמבואר בדברי רבי שמעון לעיל (ע״א)] אינו נוהג אלא בארץ, וכן איסורי ערלה וכלאים שנצטוו עליהם רק לאחר כניסתם לארץ, אינם אסורים בחוץ לארץ אלא או מהלכה או מדברי סופרים.

הגמרא מקשה על דברי רבי אלעזר ברבי שמעון שלא נצטוו על שמיטת כספים אלא לאחר כניסתם לארץ: הַשְּׁמָטַת כְּסָפִים חוֹבַת הַגּוּף הִיא, ומנין שלא הצטוו עליה לפני כניסתם לארץ כפי שהצטוו על שאר המצוות שהן חובת הגוף. מתרצת הגמרא: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְבִרְתַּנְיָא – לא נצרך רבי אלעזר ברבי שמעון לומר שנצטוו על שמיטת כספים רק לאחר כניסתם לארץ, אלא מתוך דברי הברייתא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, במצות שמיטת כספים נאמר (דברים טו ב) ׳וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ׳. בכפילות הלשון ׳שָׁמוֹט שָׁמוֹט׳ רמזה התורה על מצוה נוספת, ולמדנו שִׁבְּשָׁתֵּי שְׁמִיטוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת שְׁמִיטַת קַרְקַע מזריעה וחרישה ושאר מלאכות, וְאַחַת שְׁמִיטַת כְּסָפִים – שמיטת החובות. ומכיון שתי המצוות נאמרו יחד אנו למדים שדינם שוה, לפיכך בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מְשַׁמֵּט קַרְקַע – שאתה חייב להישמט ממלאכות בקרקע, כלומר לאחר שנבנסו לארץ והתחייבו במצות שמיטה, אַתָּה מְשַׁמֵּט כְּסָפִים – אתה חייב אף במצות שמיטת כספים. אבל בִּזְמַן שֶׁאֵי אַתָּה מְשַׁמֵּט קַרְקַע – בזמן שאין חיוב על שמיטת הקרקע, וכגון כשהיו ישראל במדבר או לאחר שגלו מארצם, אף אִי אַתָּה מְשַׁמֵּט כְּסָפִים – אין אתה חייב לשמט את החובות. מדברי רבי כאן, למד רבי אלעזר ברבי שמעון שלא התחייבו על שמיטת כספים אלא משעת כניסתם לארץ. הגמרא מקשה על דברי רבי: וְאֵימָא – ואומר שאף לענין זה נאמר ההיקש, שִׁבְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה מְשַׁמֵּט קַרְקַע, דהיינו בארץ ישראל [שהרי שמיטת קרקע היא מצוה התלויה בארץ], שם אַתָּה גם מְשַׁמֵּט כְּסָפִים, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אַתָּה מְשַׁמֵּט קַרְקַע, דהיינו בחוץ לארץ, אף אֵין אַתָּה מְשַׁמֵּט כְּסָפִים. ואם כן, אף בזמן שנוהגת מצוות שמיטה בארץ לא תנהג מצוות שמיטת כספים בחוץ לארץ. מתרצת הגמרא: תַּלְמוּד לוֹמַר – לכן נאמר בשמיטת כספים (שם) ׳כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לַה׳׳, לרבות שִׁבְּכָל מָקוֹם, אף בחוץ לארץ, נוהגת שמיטת כספים.הגמרא מבררת את המשך דברי רבי אלעזר ברבי שמעון בברייתא, שמצוות שילוח עבדים נוהגת בין בארץ ובין בחו״ל. שואלת הגמרא: שִׁילּוּחַ עֲבָדִים חוֹבַת הַגּוּף הִיא, ומה החידוש שהיא נוהגת בכל מקום. מתרצת הגמרא: סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – הייתי סבור לומר הוֹאִיל וּכְתִיב בשילוח עבדים (ויקרא כה י) ׳וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ׳, משמע בָּאָרֶץ אִין – כן, נוהגת מצוות שילוח עבדים, אבל בְּחוּצָה לָאָרֶץ לֹא נוהגת המצווה, אף על פי שהיא חובת הגוף. תַּלְמוּד לוֹמַר – לכן נאמר בהמשך הפסוק ׳יוֹבֵל הִוא׳, ותיבות מיותרות הן [שכן אחר כך נאמר (ויקרא כה יא) ׳יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם׳], ללמד שמצווה זו נוהגת מִכָּל מָקוֹם, אף בחוץ לארץ. שואלת הגמרא: אִם כֵּן, ששילוח עבדים נוהג בכל מקום, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר – מדוע נאמר ׳בָּאָרֶץ׳. מתרצת הגמרא: ׳בארץ׳ מלמדנו שחיוב קיום מצווה זו תלוי בקיומה בארץ. ולכן בִּזְמַן שֶׁהַדְּרוֹר – שילוח עבדים נוֹהֵג בָּאָרֶץ, נוֹהֵג הוא אף בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אבל אם אֵין הַדְּרוֹר נוֹהֵג בָּאָרֶץ, אֵינוֹ נוֹהֵג אף בְּחוּצָה לָאָרֶץ.הגמרא מביאה שיטה נוספת בדין ערלה כלאים ואיסור חדש האם הם נוהגות אף בחו״ל: תָּנַן הָתָם (ערלה פ״ג מ״ט), הֶחָדָשׁ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. הָעֲרֵלָה אסורה בחוץ לארץ מחמת הֲלָכָה, וְהַכִּלְאַיִם – כלאי הכרם, אסורים בחו״ל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים – מדרבנן. מבררת הגמרא: מַאי ׳הֲלָכָה׳ האמור במשנה לגבי איסור ערלה. מבארת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הִלְכְתָא מְדִינָה – הלכות מדינה הן. כלומר, מנהג הוא שנהגו בני חו״ל והחמירו על עצמם. וְעוּלָּא אָמַר [בשם] רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי – מההלכות שנמסרו למשה בסיני. אָמַר לֵיהּ עוּלָּא לְרַב יְהוּדָה, בְּשִׁלְמָא לְדִידִי דַּאֲמִינָא – דבר זה מובן לשיטתי שאמרתי שערלה אסורה בחו״ל מֵהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, ואילו כלאים אינם אסורים אלא מדברי סופרים, הֵיינוּ דְּשָׁנֵי לָן – לפיכך שונה הדין במשנה להלן, בֵּין פירות שהם כְּפֶשֶׁת עֲרֵלָה שדינם חמור יותר, לְבֵין כְּפֶשֶׁת כִּלְאַיִם. דְּתָנַן (ערלה שם), פרדס שפירותיו הם כְּפֶשֶׁת עֲרֵלָה – ספק שמא אסורים באיסור ערלה, וכגון שלא ידוע אם עברו שלוש שנים מנטיעת האילן, או שלא ידוע מאיזה אילן נלקטו הפירות [אם מאילן המותר כבר או מאילן שאסור עדיין], אם הספק הוא בפירות שגדלו בָּאָרֶץ אָסוּר, אבל פירות שגדלו בְּסוּרְיָא [מקום סמוך לארץ ישראל שנכבש ע״י דוד וסיפחו לארץ ישראל], מוּתָּר לקנות ממה שכבר נלקט. כיון שסוריא נחשבת בחוץ לארץ, וספק ערלה מותר בחוץ לארץ [כדלהלן במשנה]. אבל לא יאמר למוכר ללקט עבורו לכתחילה מהפירות שהם ספק ערלה. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, במקומות המרוחקים יותר מארץ ישראל, אף יוֹרֵד ישראל לפרדס וְלוֹקֵחַ. כלומר, יכול אף לומר לבעל הפרדס ללקט עבורו. וּבְלָבָד [בתנאי] שֶׁלֹּא יְרַאֲנוּ לוֹקֵט – שלא יראה ישראל את המוכר כשהוא מלקט את הפירות מן האילנות האסורים בודאי. וְאִילּוּ לִנְבֵי אִיסּוּר כִּלְאַיִם תְּנַן (שם), כֶּרֶם הַנָּטוּעַ יָרָק – כרם שזרעו בו ירק בין הגפנים ונאסר באיסור כלאי הכרם, וְיָרָק נִמְכָּר חוּצָה לוֹ – ובעל הכרם מוכר מחוץ לכרמו ירק מהמין הגדל בו, אם הכרם נטוע בָּאָרֶץ, אָסוּר לקנות ממנו, שמא הירק הנמכר נלקט מהכרם ואסור באיסור כלאים. אך אם הכרם נטוע בְּסוּרְיָא, מוּתָּר לקנות ממנו, ואין חוששים שמא הירק הנמכר גדל בכרם. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ הקילו יותר, שאף יוֹרֵד בעל הכרם וְלוֹקֵט ירק מכרמו עבור ישראל, אף על פי שהוא בודאי כלאים, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִלְקוֹט ישראל בְּיָד – בעצמו. כיון שכאשר חכמים אסרו כלאים בחו״ל, לא אסרו אלא זריעה או לקיטה בידים, אלא שבסוריא [אף שהיא נחשבת כחוץ לארץ] החמירו ואסרו אף את האכילה, לפי שהיא קרובה לארץ ישראל. עולא מסיים את הקושיא: בשלמא לדברי, שאיסור ערלה בחוץ לארץ הוא מהלכה למשה מסיני, מובן מדוע הקילו באיסור כלאים יותר מאיסור ערלה. אֶלָּא לְדִידָךְ שאיסור ערלה בחוץ לארץ אינו אלא מחמת מנהג המדינה, ואילו איסור ערלה וכלאים שווים בחוץ לארץ ששניהם אינם אסורים מן התורה, מדוע הקילו בכלאים יותר מאשר בערלה. הן היו צריכים להשוות את הדין בשניהם

המשך מעמוד קפד

ת״ח על כתבו הפרטים בנוגע לכפר חב״ד אשר באה״ק ת״ו והתפתחות ההתישבות שלהם.

כמנהג ישראל המסורתי, הנה בהתקרבנו לחג המצות זמן חירותנו, אחתום באיחולים לבביים לחג כשר ושמח ולחירות אמתית בעניני הגוף והנפש גם יחד, חירות אמתית מכל הענינים המבלבלים ומפריעים איש איש במלוי תפקידו שהטילה עליו ההשגחה העליונה.

בכבוד ובברכה.